

ZDENĚK KUČERA

STŘETY MEZINÁRODNÍCH SMLUV OBSAHUJÍCÍCH NORMY MEZINÁRODNÍHO PRÁVA SOUKROMÉHO A PROCESNÍHO

1. PODSTATA PROBLEMATIKY

Pro současný stav mezinárodního práva soukromého je významné časté uzavírání mezinárodních smluv, které obsahují právní normy upravující vztahy s mezinárodním prvkem anebo normy mezinárodního práva procesního.¹⁾ Jde tak vedle právě zmíněných norem mezinárodního práva procesního jak o normy kolizní, tak i o přímé normy hmotněprávní.

V praxi tak nastávají situace, kdy pro úpravu, popříp. rozhodnutí určité otázky či vztahu s mezinárodním prvkem může přicházet v úvahu použití více než jedné z mezinárodních smluv, které zavazují daný stát. Je pak třeba vyřešit otázku, které z dotčených mezinárodních smluv se použije.

Na první pohled se situace jeví tak, jako by dotčené smlouvy byly spolu ve střetu, v kolizi. Proto se tento jev označuje jako střet mezinárodních smluv, konflikt konvencí (*conflit de conventions*).²⁾ Často ve skutečnosti o střet nejde, zejména je-li vztah dotčených smluv alespoň v některé z nich výslovně upraven. Vhodnější by bylo mluvit o souběhu, konkurenci smluv.

Protože právní normy obsažené v těchto smlouvách se staly součástí právního řádu smluvního státu, lze také mluvit o otázce pořadí právních norem mezinárodního původu, převzatých do právního řádu tohoto státu.

2. ŘEŠENÍ JEDNOTLIVÝCH SITUACÍ

Případy střetu smluv se obvykle vyskytnou v takové podobě, že rozhodovaná věc je součástí právního vztahu, který se uskutečňuje v rámci styku mezi vlastním státem a určitým druhým cizím státem. Obvykle

¹⁾ Majoros, F.: *Les conventions internationales en matière de droit privé*. Sv. I. Paris 1976. Sv. II. Paris 1980.

²⁾ Volken, P.: *Konventionskonflikte im internationalen Privatrecht*. Zürich 1977.

bude přicházet v úvahu použití právních norem obsažených ve dvou mezinárodních smlouvách zavazujících vlastní stát.

Při řešení je třeba vzít v úvahu dva momenty:

a) Jde o střet mezinárodních smluv. Řešení nesmí proto vést k porušení závazků, které stát mezinárodními smlouvami převzal. Je proto třeba respektovat ustanovení mezinárodního práva, upravující právo mezinárodních smluv, a to Vídeňskou úmluvu o smluvním právu z 23. 5. 1969, čís. 15/1988 Sb.

b) Přes svůj mezinárodní původ jsou právní normy obsažené v mezinárodních smlouvách tohoto druhu součástí právního řádu smluvního státu. Při řešení střetů těchto norem obsažených v různých mezinárodních smlouvách může mít proto význam i funkce těchto norem, cíle, které jsou jimi sledovány, jejich postavení v rámci daného právního řádu, a to tam, kde pravidlo mezinárodního práva nedává pro řešení střetů odpověď, nebo na případ nedopadá; popříp. bude třeba přihlídnout k uvedeným hlediskům při výkladu určitého pravidla mezinárodního práva.

2.1. Oba státy (vlastní a cizí) jsou vázány jednou smlouvou, pouze jeden z nich (vlastní stát) je vázán druhou smlouvou.

V případech s mezinárodním prvkem mohou i v této situaci vzniknout pochybnosti, zejména jestliže jedna ze smluv je mnohostranná úmluva unifikující kolizní normy, kterých má smluvní stát použít, i když příkazují použít práva nesmluvního státu.³⁾

Je třeba dát přednost smlouvě zavazující oba státy před smlouvou zavazující jen jeden stát (srov. také čl. 30/4 b/Vídeňské úmluvy o smluvním právu).

Příklad: Čs. občan s bydlištěm v ČSFR v době svého pobytu v Polsku zraní svým automobilem, registrovaným v ČSFR, polského občana, který má však také bydliště v ČSFR. Vznikne otázka, kterým právem se řídí závazek k náhradě škody takto způsobené.

ČSFR je ve vztahu s PR vázána dvoustrannou smlouvou o právní pomoci, která také obsahuje kolizní normu pro závazky k náhradě škody.⁴⁾ Podle této kolizní normy se má použít polského práva. Kromě toho je ČSFR vázána Haagskou úmluvou o právu použitelném pro dopravní

³⁾ Jde o řadu mnohostranných unifikačních úmluv vypracovaných na zasedáních Haagské konference mezinárodního práva soukromého. Používání ustanovení (kolizních norem) těchto úmluv není vázáno na požadavek vzájemnosti nebo omezo-
váno na vztahy mezi smluvními státy. Pro takové úmluvy, jimiž se vytvářejí jednotné právní normy smluvních států, které se obecně aplikují bez uvedených omezení, se ujal technický termín „lois uniformes“.

⁴⁾ Smlouva o právní pomoci a úpravě právních vztahů ve věcech občanských, rodinných, pracovních a trestních, Varšava 21. 12. 1987, vyhl. č. 42/1989 Sb., čl. 38/1.

nehody,⁵⁾ unifikující kolizní normy pro závazky k náhradě škody ze silniční dopravní nehody, kterých se má použít bez ohledu na to, zda odkazují na právo smluvního či nesmluvního státu. PR není smluvním státem této mnohostranné úmluvy. Podle kolizní normy této úmluvy by se mělo použít čs. práva.

Použije se kolizní normy stanovené v dvoustranné čs.-polské smlouvě o právní pomoci a na jejím základě polského práva. PR není mnohostrannou Haagskou úmluvou vázána a nerespektováním dvoustranné čs.-polské smlouvy by byl porušen mezinárodně právní závazek převzatý touto smlouvou.

2.2. Oba státy (vlastní i cizí) jsou vázány oběma smlouvami.

Může jít o střet dvou smluv dvoustranných, nebo jedna z nich je dvoustranná a druhá mnohostranná, anebo obě smlouvy jsou mnohostranné a oba dotčené státy patří do okruhu smluvních států obou smluv.

2.2.1. Vztah obou smluv je upraven výslovným ustanovením alespoň jedné z nich.

Pro řešení střetu se použije tohoto ustanovení. V těchto případech ve skutečnosti o střet nejde, střet smluv je jen zdánlivý. O žádný střet pochoitelně nejde, končí-li se jednou smlouvou platnost druhé smlouvy, popř. se přerušuje její provádění.

Formulace těchto ustanovení může být různá, jak bude dále uvedeno. Obvykle je příslušné ustanovení formulováno tak, že se jím upravuje vztah smlouvy k jiným smlouvám. Může být formulováno i tak, že se jím upravuje možnost smluvních států uzavírat jiné smlouvy týkající se předmětu smlouvy, ať pozitivně či negativně, např. tak že smluvní státy neuzavřou neslučitelné smlouvy.⁶⁾

Formulace ustanovení upravujících vztah k jiným smlouvám připouští někdy i ten výklad, že upravují vztah k druhé smlouvě i v tom případě, kdy jen jeden smluvní stát je stranou druhé smlouvy. Zde je nutno, jak již bylo uvedeno (shora v č. 2.1.), použít té smlouvy, jejímiž stranami jsou oba dotčené státy.

Podáváme nyní přehled úprav vztahu mezinárodní smlouvy k jiným mezinárodním smlouvám.

Na základě srovnání vycházejícího především z úmluv vypracovaných na zasedáních Haagské konference mezinárodního práva soukromého

⁵⁾ Haag 4. 5. 1971, vyhl. č. 130/1976 Sb.

⁶⁾ Např. haagská úmluva XVIII., čl. 18. Poznámává se, že k označení úmluv vypracovaných na zasedáních Haagské konference mezinárodního práva soukromého se používá jejich číselného zařazení a označení ve sbírce úmluv (recueil des conventions, collection of conventions), vydávané Stálým byrem Konference.

a z některých dalších mezinárodních smluv lze zjistit určité typy formulací ustanovení o vztahu dané smlouvy k jiným mezinárodním smlouvám. Některé úmluvy obsahují současně vedle sebe dva i více těchto typů formulací. Při sestavení přehledu byl vzat zřetel vedle úmluv unifikujících kolizní normy a některých úmluv unifikujících hmotněprávní normy také na úmluvy obsahující normy mezinárodního práva procesního.

I. Ustanovením se končí platnost výslovně označené smlouvy, popř. smluv. Tato zrušovací doložka je obvykle obsažena v dvoustranné smlouvě a ruší se jí platnost dřívější dvoustranné smlouvy. Zde ke střetu smluv nedochází; ten předpokládá, že smlouvy přicházející v úvahu jsou platné a účinné.

II. Ustanovení je formulováno tak, že smlouva nahrazuje mezi svými stranami jinou výslovně označenou mezinárodní smlouvu, popř. smlouvy. Lze mluvit o revizní doložce, je-li úmyslem smluvních stran provést pozdější smlouvou revizi dřívější smlouvy, mnohostranné, a nahradit ji revidovanou úpravou. Jde o formulaci toho druhu, jako např. „Tato úmluva nahradí mezi svými smluvními státy úmluvu...“ Pokud se všechny smluvní státy dřívější úmluvy nestanou smluvními státy pozdější revidované úmluvy, platí, co vyplývá z pravidla zmíněného shora v č. 2.1., tj. dřívější úmluva bude nadále platit mezi dvěma svými smluvními státy, jestliže jen jeden z nich se stal smluvním státem revidované úmluvy.⁷⁾

III. Ustanovení zavazuje smluvní státy vypovědět určité výslovně označené mezinárodní smlouvy.⁸⁾ Než se tak ovšem skutečně stane, je třeba vycházet z toho, jako by vztah dotčených smluv nebyl v nich upraven (srov. dále v č. 2.2.2.).

IV. Ustanovení ponechává nedotčenu určitou výslovně označenou mezinárodní smlouvu nebo její určité ustanovení.⁹⁾

V. Ustanovení dává přednost kterékoliv jiné mezinárodní smlouvě. Může to být vyjádřeno nejčastěji tak, že se smlouva nedotýká (nederoguje) jiných mezinárodních smluv týkajících se věcí, které upravuje. Patřila by sem i formulace předpokládaná čl. 30 odst. 2 Vídeňské úmluvy o smluvním právu, totiž že smlouva je podřízena smlouvě dřívější nebo pozdější, nebo že nemá být považována za neslučitelnou s takovou smlouvou. Tato druhá smlouva má pak přednost.

⁷⁾ Tato ustanovení mají např. haagské úmluvy II., čl. 29; X., čl. 18; XIV., čl. 22; XX., čl. 29; XXIII., čl. 29; XXIV., čl. 18; XXVI., čl. 22; XXVIII., čl. 34 (zde se místo nahrazení používá formulace, že úmluva má přednost...); XXIX., čl. 22; XXXI., čl. 28; Newyorská úmluva o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů, čl. VII./2; Moskevská úmluva z r. 1972 (vyhl. č. 115/1974 Sb.), čl. VI./1.

⁸⁾ Např. Vídeňská úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží z r. 1980, čl. 99/3.

⁹⁾ Příklady: haagské úmluvy XIV., čl. 23, 24; XX., čl. 30, 31; XXIX., čl. 23; XXXI., čl. 23.

Ustanovení tohoto druhu, která se týkají také mezinárodních smluv, které mohou být uzavřeny v budoucnosti, má řada mezinárodních smluv.⁴⁰⁾

V některých smlouvách je toto ustanovení omezeno jen na mezinárodní smlouvy platné v době vstupu příslušné smlouvy v platnost.⁴¹⁾

VI. Ustanovení je formulováno tak, že se smlouva nedotýká existujících nebo budoucích mnohostranných smluv, ale že má přednost před existujícími nebo budoucími dvoustrannými smlouvami, ledaže jejich smluvní strany dohodnou něco jiného.⁴²⁾

VII. Ustanovení je formulováno tak, že doplňující smlouvy, které budou uzavřeny k úmluvě, mají přednost před všemi ostatními smlouvami, které již mezi stranami platí, ledaže bude dohodnuto něco jiného.⁴³⁾

VIII. Ustanovení dává přednost smlouvám upravujícím zvláštní otázky ve vztahu k předmětu dané smlouvy.⁴⁴⁾

IX. Ustanovení dává přednost smlouvám založeným na zvláštních vztazích smluvních států povahy regionální, ekonomické či jiné.⁴⁵⁾

X. Ustanovení umožňuje smluvním státům sjednat jinou úpravu, která je omezena jen na vztahy mezi nimi, popříp. stanoví, že taková úprava není dotčena.⁴⁶⁾

XI. Také formou výhrady ke smlouvě lze poskytnout smluvnímu státu možnost zachovat používání již platných smluv.⁴⁷⁾

XII. Ustanovení stanoví, že se postupuje podle ustanovení smlouvy, výhodnějšího pro účastníka.⁴⁸⁾

XIII. Ustanovení stanoví, popříp. umožňuje použití ustanovení jiných mezinárodních smluv nebo ustanovení vnitrostátního práva, je-li to pro účastníka výhodnější.⁴⁹⁾

⁴⁰⁾ Např. haagské úmluvy XIV., čl. 25; XV., čl. 11; XVIII., čl. 18/2 (zde však dopro-
vázené závazkem, že smluvní státy neuzavřou neslučitelné úmluvy, ledaže jde
o zvláštní důvody zakládající se na regionálních nebo jiných svazcích; v každém
případě uznají rozvody vyslovené ve smluvních státech úmluvy, které nejsou stran-
ami takových jiných úmluv); XX., čl. 32; XXIV., čl. 19; XXV., čl. 20; XXVII.,
čl. 22; XXX., čl. 25; Římská úmluva o právu rozhodném pro smluvní závazky
z 19. 6. 1980, čl. 21; Evropská úmluva o mezinárodní obchodní arbitráži, čl. X./7.

⁴¹⁾ Haagské úmluvy X., čl. 18/2; XIII., čl. 12; XXVI., čl. 21/1; Newyorská úmluva
o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů, čl. VII./1.

⁴²⁾ Toto ojedinělé ustanovení obsahuje haagská úmluva XXXI., čl. 39.

⁴³⁾ Toto ojedinělé ustanovení je v haagské úmluvě XVI., čl. 24.

⁴⁴⁾ Haagské úmluvy IV., čl. 9; XVI., čl. 26; XIX., čl. 15; XXII., čl. 15; XXXI., čl. 22/2.

⁴⁵⁾ Haagské úmluvy XVI., čl. 25; XVIII., čl. 18/2; XXVI., čl. 21/2.

⁴⁶⁾ Haagské úmluvy II., čl. 6/2, 17/3, 18/3; IV., čl. 9; XXVIII., čl. 36; XXXI., čl. 22/1;
Vídeňská úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží, čl. 90.

⁴⁷⁾ Haagská úmluva V., čl. 9.

⁴⁸⁾ Haagská úmluva XII., čl. 8, podle něhož úmluva má přednost před ustanoveními
jiné smlouvy, jen jestliže podle těchto ustanovení se pro legalizaci vyžadují for-
mality přísnější než podle úmluvy.

⁴⁹⁾ Haagské úmluvy IX., čl. 11; XII., čl. 3/2; XXIII., čl. 23; XXVIII., čl. 34; XXIX.,
čl. 21; Newyorská úmluva o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů, čl. VII./1.

XIV. Nad rámec řešení vztahu mezinárodních smluv, podobně jako částečně v předcházejícím případě, zasahuje ustanovení, které umožňuje použití ustanovení příznivějšího pro dosažení určitého výsledku obecně, tzn. může jít jak o ustanovení v jiné mezinárodní smlouvě, tak o ustanovení vnitrostátního práva.²⁰⁾

K hodnocení jednotlivých úprav je třeba uvést, že z uvedených formulací lze pokládat za žádoucí takové, které upravují vztah k jiným výslovně označeným mezinárodním smlouvám. Přispívají k právní jistotě účastníků vztahů, v kterých by jinak mohlo ke střetu smluv dojít. V praxi lze tyto formulace doporučit zejména při uzavírání dvoustranných smluv, jsou-li jejich smluvní strany současně stranami mnohostranné smlouvy, která se dotýká věcí upravených dvoustrannou smlouvou.

Je třeba se vyvarovat takových formulací, které by svou nejednoznačností připouštěly výklad, že se dotýkají již existujících smluvních závazků smluvního státu ze smluv s jinými nesmluvními státy a omezují do budoucnosti jeho smluvní volnost upravovat jinak otázky, které se vyskytují pouze v rámci jeho styků s jinými smluvními a nesmluvními státy a nedotýkají se zájmů ostatních smluvních států. Tato volnost je v souladu s čl. 41 Vídeňské úmluvy o smluvním právu, který umožňuje dvěma nebo více stranám mnohostranné smlouvy uzavřít dohodu o změně smlouvy pouze ve svých vzájemných vztazích, a to nejen připouští-li smlouva možnost takové změny, ale také nezakazuje-li takovou změnu za podmínky, že změna není na újmu ani výkonu práv, která pro ostatní strany ze smlouvy vyplývají, ani plnění jejich závazků a nedotýká se ustanovení, které nemůže být změněno, protože by to bylo neslučitelné s účinným plněním předmětu a účelu smlouvy jako celku. Upravuje se v něm informační povinnost oznámit ostatním stranám úmysl uzavřít takovou dohodu a předpokládané změny smlouvy.

Pokud jde o mezinárodní smlouvy unifikující kolizní normy, nemohou být dotčeny zájmy ostatních smluvních států, jestliže některý z nich bude na základě o tom uzavřené jiné smlouvy používat jiných kolizních norem v právních vztazích, které se ve svých významných prvcích dotýkají pouze tohoto státu a státu nebo států, které jsou stranami takové jiné smlouvy. Při formulaci ustanovení poskytujícího možnost uzavírání takových jiných smluv bude záležet na tom, o který druh právních vztahů či otázek jde. Příkladem může být čl. 22/1 haagské úmluvy XXXI. (právo rozhodné pro smlouvy o mezinárodní koupi zboží), který za významné prvky pokládá umístění závodů prodávajícího a kupujícího ve smluvních státech takové jiné smlouvy.

²⁰⁾ Haagské úmluvy XI., čl. 3; XVIII., čl. 17; XXVI., čl. 13; XXX., čl. 14.

Na formulaci ustanovení upravujících vztah k jiným mezinárodním smlouvám je patrný vývoj směřující k respektování smluvní volnosti států uzavírat jiné smlouvy. Působí zde zřejmě i vliv úpravy ve Vídeňské úmluvě o smluvním právu. Příkladem respektu smluvní volnosti států je formulace dávající přednost kterékoli jiné smlouvě již existující nebo i budoucí (srov. shora sub V.).

Tato formulace je zejména namíste ve smlouvách unifikujících kolizní normy, jimiž se zavádějí do právních řádů smluvních států tzv. lois uniformes, tj. kolizní normy, kterých se použije bez ohledu na vzájemnost a bez ohledu, zda se má na jejich základě použít práva smluvního či nesmluvního státu. Tyto kolizní normy plně nahrazují dosavadní národní kolizní normy a přejímají jejich funkci obecné kolizní úpravy. Je proto nutno ponechat smluvním státům volnost sjednat v určitých vztazích zvláštní, odchylné kolizní normy.

Mohou nastat pochybnosti, jestliže obě smlouvy, k jejichž střetu dochází, by tímto způsobem upravovaly svůj vztah k jiným smlouvám, tzn. i k sobě navzájem. Obě smlouvy si vzájemně dávají přednost. Pak bude třeba postupovat jako v případě smluv, které neupravují výslovně vztah k jiným smlouvám (srov. dále v č. 2.2.2.).

2.2.2. Vztah dotčených smluv není v nich upraven.

V těchto případech je třeba v první řadě použít ustanovení Vídeňské úmluvy o smluvním právu. Podle ní bude záležet na tom, zda se smlouvy týkají téhož předmětu či nikoliv.²⁴⁾

Pojem „tentýž předmět“ není ve Vídeňské úmluvě blíže vymezen. Pokud jde o mezinárodní smlouvy v oblasti mezinárodního práva soukromého a procesního, je třeba tento pojem vykládat tak, že se smlouvy týkají téhož předmětu, jestliže

- pro určitou rozhodovanou věc obsahují normy téhož druhu, např. kolizní (zde jde o přímý předmět); a
- se stejně vymezenou oblastí použití, např. pro vztahy z kupní smlouvy v mezinárodním styku (zde jde o nepřímý předmět).

Tentýž předmět je třeba chápat z hlediska norem přicházejících v úvahu pro úpravu rozhodované věci. Z hlediska rozhodované věci se musí smlouvy týkat téhož přímého předmětu (tj. obsahují buď unifikované kolizní normy, nebo unifikované přímé hmotněprávní normy, nebo unifikované normy mezinárodního práva procesního) a téhož nepřímého předmětu (tj. předmětu úpravy norem přicházejících v úvahu pro použití, tzn. stejně

²⁴⁾ Vídeňská úmluva o smluvním právu z 23. 5. 1969, č. 15/1988 Sb., čl. 30/1, 59/1.

vymezeného rozsahu právních vztahů či otázek, které jsou normami upraveny). Jinak, mimo rozhodovanou věc, mohou smlouvy obsahovat každá i jiné další normy, upravující jiné otázky.²²⁾

a) Smlouvy se týkají téhož předmětu.

V tomto případě se považuje dřívější smlouva za skončenou, jestliže z pozdější smlouvy vyplývá, nebo je jinak zjištěno, že podle úmyslu stran má být předmětná otázka upravena pozdější smlouvou, nebo ustanovení pozdější smlouvy jsou do té míry neslučitelná s ustanoveními dřívější smlouvy, že není možné současně aplikovat obě smlouvy (čl. 59/1 Vídeňské úmluvy). Vychází se zde zásadně z pravidla *lex posterior derogat priori* (pozdější zákon ruší dřívější), srov. čl. 30/3, 4a) Vídeňské úmluvy.

Tohoto pravidla se nepoužije, je-li možné současné použití obou smluv (srov. čl. 59/1b) Vídeňské úmluvy). Je to možné v případech, kdy platnost dřívější smlouvy neskončila, ani nebylo přerušeno její provádění. Dřívější smlouva se pak provádí pouze v tom rozsahu, v jakém jsou její ustanovení slučitelná s ustanoveními pozdější smlouvy (čl. 30/3 Vídeňské úmluvy). V případech smluv tohoto druhu bude současné použití možné, zejména je-li smyslem a účelem smluvních ustanovení umožnit či usnadnit dosažení určitého výsledku, např. v zájmu určitých osob zasluhujících ochrany, snadnějšího uznání či výkonu rozhodnutí, uznání platnosti určitého právního úkonu, jeho formy, zjištění existence např. vyživovací povinnosti, provedení důkazu, doručení písemnosti apod. Nebude-li zřejmý úmysl smluvních stran nahradit dřívější úpravu novou, bude možno použít ustanovení té smlouvy, která k dosažení sledovaného výsledku povede snadněji a účinněji.

Tak je třeba rozumět stanovisku Nejvyššího soudu ČSFR v jeho hodnocení poznatků z používání některých ustanovení ZMPS, R 26/1987, že v případě vázanosti obou států jak dvoustrannou, tak mnohostrannou smlouvou je rozhodující, který postup je v konkrétním případě účelnější, rychlejší a ekonomičtější; to platí jmenovitě pro využívání a poskytování právní pomoci.²³⁾

²²⁾ Např. dvoustranná smlouva o právní pomoci obsahuje kolizní normu pro stejný druh právních vztahů jako mnohostranná unifikační úmluva. Vedle toho však obsahuje dvoustranná smlouva kolizní normy pro jiné právní vztahy, navíc i normy procesní apod., které se však rozhodované věci netýkají.

²³⁾ Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek, 1987, 9—10, s. 485 (197).

Tuto účinnější úpravu je třeba pokládat za úpravu zvláštní ve vztahu k druhé smlouvě. Její použití se tak opírá o pravidlo *lex specialis derogat generali* (zvláštní zákon má přednost před obecným).²⁴⁾

Vyplývá-li to z pozdější smlouvy, nebo bylo-li to úmyslem stran, považuje se provádění dřívější smlouvy pouze za přerušené (čl. 59/2 Vídeňské úmluvy).

Pro otázku, která smlouva je dřívější a která pozdější, je rozhodný okamžik, od kterého se ta která smlouva stala ve vztazích obou dotčených států závaznou. V případech mnohostranných smluv není tak rozhodující ani datum sjednání či podpisu, prvního vstupu v platnost, popříp. vstupu v platnost pro vlastní stát, ale okamžik, kdy se stala smlouva závaznou ve vztahu vlastního státu k dotčenému cizímu státu.

b) Smlouvy se netýkají téhož předmětu.

Pro řešení střetu těchto smluv nemá Vídeňská úmluva o smluvním právu výslovné ustanovení.

Střet smluv zde není schůdné řešit podle pravidla *lex posterior derogat priori* jako v případě střetu smluv týkajících se téhož předmětu.

Vzhledem k tomu, že smluvně sjednané normy jsou součástí právního řádu smluvního státu, je třeba zde přijmout pro řešení otázky střetu těchto norem platnost pravidla *lex specialis derogat generali*, jehož použití lze opřít o důvody vyplývající z právní logiky, z nutnosti systematické koordinace a harmonického působení právních pravidel.²⁵⁾

²⁴⁾ Tak např. v rozhodnutí švýcarského federálního soudu T.F. 18. 9. 1968, ATF 94 I 358, šlo o výkon ve Švýcarsku rozhodnutí vydaného soudem v NSR, kterým byla uložena povinnost k náhradě nákladů řízení navrhovateli, který neměl úspěch. Přicházelo v úvahu použití Haagské úmluvy o civilním řízení z roku 1954 (haagská úmluva II.) a dvoustranné švýcarsko-německé smlouvy z roku 1929. Federální soud rozhodl, že podle pravidla *lex specialis derogat generali* se použije ustanovení mnohostranné haagské úmluvy II. z roku 1954, protože podle jejího čl. 19 se nezkoumá, zda výkon rozhodnutí je v rozporu s veřejným pořádkem. Čl. 19 taxativně uvádí důvody pro odepření výkonu; veřejný pořádek není uveden. Sumampouw, M.: *Les nouvelles conventions de La Haye, leur application par les juges nationaux*. Leyden 1976, s. 30. V jiném rozhodnutí, vydaném francouzským soudem, se také použilo pravidla *lex specialis derogat legi generali*, současně však se zdůrazněním, že se používá úmluvy pozdější (*lex posterior derogat priori*). Šlo o střet mezi Haagskou úmluvou o právu rozhodném pro vyživovací povinnost k dětem (haagská úmluva VIII.), ratifikovanou Francií 12. 5. 1963, a dvoustrannou francouzsko-německou smlouvou z r. 1956. Dvoustranná smlouva se vztahuje na nároky na výživné obecně a stanoví pro ně v čl. 6 hraniční určovatel *lex patriae* dlužníka; haagská úmluva VIII., která je pozdější, výslovně upravuje práva dítěte vůči přirozeným rodičům a stanoví pro ně v čl. 1 hraniční určovatel obvyklý pobyt dítěte. Dlužník byl francouzský občan, dítě mělo příslušnost NSR, kde byl také jeho obvyklý pobyt. Bylo použito haagské úmluvy VIII., která je pozdější a výslovně upravuje práva dítěte vůči rodičům (Francie, Trib. gr. inst. de Castres 13. 2. 1969, Sumampouw, M.: *Les nouvelles conventions de La Haye, leur application par les juges nationaux*. Leyden 1976, s. 81, 82).

²⁵⁾ Srov. Šín, Z. in: *Teoretické problémy tvorby československého práva*, pod redakcí V. Knappa. Academia, Praha 1983, s. 150.

Pro hodnocení, která úprava má zvláštní povahu, je namístě vycházet z toho, že

— jedna smlouva upravuje úžeji vymezený okruh vztahů či otázek než druhá smlouva;

— dva nebo více států upraví ve svých vzájemných stycích určité právní vztahy či otázky odchylně od mnohostranné smlouvy s širším okruhem smluvních států, i když úprava je věcně širšího obsahu, jestliže s ohledem na zvláštnosti ve stycích mezi dvěma státy nebo užší skupinou států je patrné, že se této úpravy má použít;

— podle jedné ze smluv lze snadněji a účinněji dosáhnout určitého výsledku (pravidlo maximální účinnosti);²⁶⁾

— jde o unifikaci hmotněprávních přímých norem oproti unifikaci kolizních norem. Z uvedeného vyplývá, že zde jde o střet smluv, které se netýkají téhož předmětu. I když mohou mít tentýž nepřímý předmět (např. vztahy ze smluv o mezinárodní koupi zboží), netýkají se téhož předmětu, protože mají různý přímý předmět (jedna unifikované hmotněprávní přímé normy, druhá unifikované kolizní normy). Bez ohledu na časový původ je třeba dát přednost hmotněprávní přímé unifikaci. Přímé normy a přímá metoda mají povahu zvláštní úpravy ve vztahu ke kolizním normám a kolizní metodě, která má povahu metody obecné, subsidiární, jež zasahuje všude tam, kam přímá úprava se svými prostředky, přímými normami, nedopadá.²⁷⁾

²⁶⁾ V rozhodnutí švýcarského federálního soudu T. F. 14. 3. 1984 (rozhodnutí Denysiana), BGE 110 I b, s. 191—195, šlo o výkon ve Švýcarsku rozhodčího nálezu vydaného ve Francii. V úvahu přicházelo použití Newyorské úmluvy o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů z roku 1958 a dvoustranné švýcarsko-francouzské smlouvy z roku 1869. Dvoustranná smlouva ukládá předložit větší počet listin, zatímco podle Newyorské úmluvy se vyžaduje předložit pouze ověřené vyhotovení rozhodčího nálezu a rozhodčí smlouvy. Soud konstatoval, že Francie a Švýcarsko nedaly najevo, že v jejich dvoustranných vzájemných vztazích se má používat přísnějších ustanovení dvoustranné smlouvy pro uznání a výkon rozhodčích nálezů, a protože Newyorská úmluva byla vypracována, aby usnadnila mezinárodní uznávání a výkon rozhodčích nálezů, použilo se Newyorské úmluvy s odůvodněním, že toto řešení odpovídá pravidlu maximální účinnosti (règle de l'efficacité maximale). Přitom však bylo také uvedeno, že Newyorská úmluva je pozdější.

Srov. Majoros, F.: Das Kollisionsrecht der Konventionskonflikte etabliert sich: Die Regel der maximalen Wirksamkeit in der doctrine des schweizerischen Bundesgerichts (Entscheidung Denysiana v. 14. März 1984), in: Festschrift für K. H. Neumayer. Basel 1985, s. 431—457.

Srov. dále také Majoros, F.: Les conventions internationales en matière de droit privé. Sv. II. Paris 1980, s. 472.

²⁷⁾ Podle našeho názoru nelze však přednostní použití hmotněprávní unifikace odůvodňovat tvrzením o přednosti smluv obsahově závažnějších, z něhož se vyvozuje, že mezinárodní ujednání unifikující věcně, hmotněprávní normy má bezpodmínečně přednost před ujednáním unifikujícím kolizní normy. Srov. Zweigert, K. — Drobnig, U.: Einheitliches Kaufgesetz und internationales Privatrecht. Rabels Z 1965, s. 146, 150, 153, 161.

Příklad: ČSFR a Francie jsou obě vázány mnohostrannou Haagskou úmluvou o uznávání a výkonu rozhodnutí o vyživovací povinnosti (č. 132/1976 Sb.) a pozdější dvoustrannou smlouvou o právní pomoci, uznání a výkonu rozhodnutí ve věcech občanských, rodinných a obchodních (č. 83/1985 Sb.), která obsahuje také ustanovení o uznání a výkonu rozhodnutí ve věcech rodinných.

Lze sem tedy zahrnout i rozhodnutí o vyživovací povinnosti, zejména k dětem. Podle jedné z podmínek v dvoustranné smlouvě, která v haagské úmluvě není, se vyžaduje, aby rozhodnutí bylo vydáno podle práva použitelného na spor na základě kolizních norem platných ve státě, kde má být rozhodnutí vykonáno. Čs. kolizní norma pro vyživovací povinnost k dětem odkazuje v první řadě na právo určené podle státní příslušnosti dítěte. Francie je vázána dalšími haagskými úmluvami o právu rozhodném pro vyživovací povinnosti (ČSFR není jejich smluvním státem) a používá podle jejich kolizních norem pro vyživovací povinnost k dětem na prvním místě práva určeného podle obvyklého pobytu dítěte. S ohledem na tyto rozdíly v kolizních kritériích by se mohlo v konkrétním případě návrhu na nařízení výkonu rozhodnutí vydaného v druhém smluvním státě stát, že nebude splněna uvedená podmínka stanovená v pozdější dvoustranné smlouvě pro výkon rozhodnutí. Dvoustranná smlouva neupravuje vztah k haagské úmluvě. Smlouvy se netýkají téhož předmětu. Jejich ustanovení z hlediska rozhodované věci nemají stejnou věcnou oblast použití. Úprava uznání a výkonu rozhodnutí o vyživovací povinnosti v haagské úmluvě je zvláštní úpravou ve vztahu k obecné úpravě uznání všech rozhodnutí ve věcech občanských, rodinných a obchodních v dvoustranné smlouvě. Haagskou úmluvou se nepochybně sleduje i usnadnění dosažení výkonu rozhodnutí, kterých se týká.

V případech rozhodování o výkonu rozhodnutí o vyživovací povinnosti k dítěti se tak použije, je-li to v zájmu dítěte, ustanovení haagské úmluvy, i když dvoustranná smlouva je pozdější. Nelze z ní ani dovodit, že by smluvní strany zamýšlely z důvodu nějakých svých zvláštních poměrů, zájmů či potřeb vzájemných dvoustranných styků pokládat úpravu dvoustranné smlouvy za zvláštní ve vztahu k haagské úmluvě.

3. ZÁVĚR

Vývoj směřující k uzavírání nových smluv v oblasti mezinárodního práva soukromého a procesního vede v právní praxi k nutnosti řešit situace, označované jako střety mezinárodních smluv, jak vyplývá i z uvedených příkladů. Domácí literatura nevěnovala dosud této problematice soustavnou pozornost.

Je proto třeba uvědomit si význam této problematiky a přiznat jí náležitou pozornost nejen v teorii, ale i při výuce mezinárodního práva soukromého a v praxi zejména také při přípravě textů nových uzavíraných mezinárodních smluv.

ZDENĚK KUČERA

KONFLIKTE DER INTERNATIONALEN ABKOMMEN, WELCHE DIE NORMEN DES INTERNATIONALEN PRIVAT- UND PROZESSRECHTS ENTHALTEN

Zusammenfassung

Zu Konflikten der internationalen Abkommen kommt es, wenn für die Regelung einer bestimmten Frage oder Beziehung die Anwendung von Bestimmungen in Frage kommt, die in mehr als einem, für den betreffenden Staat verbindlichen internationalen Abkommen enthalten sind. Die zu entscheidende Angelegenheit ist gewöhnlich Bestandteil des Rechtsverhältnisses, das im Rahmen der Beziehungen zwischen dem eigenen Staat und einem anderen Staat zustande kommt.

Bei der Lösung muß in Betracht gezogen werden, daß diese nicht zu einer Verletzung der Pflichten führen darf, die der Staat durch den Abschluß bestimmter internationaler Abkommen auf sich nahm. Da die Rechtsnormen dieser Abkommen Bestandteil der Rechtsordnung des Vertragsstaates sind, muß die Funktion dieser Normen sowie deren Stellung im gegebenen Rechtssystem beachtet werden. muß der beide Staaten bindende Vertrag bevorzugt angewandt werden.

Sind beide Staaten (der eigene und der fremde) nur an einen Vertrag gebunden und nur einer der Staaten (der eigene Staat) ist an einen zweiten Vertrag gebunden, muß der beide Staaten bindende Vertrag bevorzugt behandelt werden.

Sind beide Staaten durch beide Verträge gebunden und ist das Verhältnis zwischen beiden Verträgen durch eine bestimmte Festlegung wenigstens in einem der Verträge bestimmt, wird nach dieser Festlegung vorgegangen.

Ist das Verhältnis zwischen beiden Verträgen nicht geregelt, kommt es darauf an, ob sie sich auf den gleichen Gegenstand beziehen. Unter gleichem Gegenstand müssen die in Frage kommenden Normen für die Regelung der zu entscheidenden Frage verstanden werden. Notwendig ist es, daß die Verträge den gleichen direkten Gegenstand (Art der unifizierten Normen, z. B. Kollisionsnormen) und den gleichen indirekten Gegenstand (die durch unifizierte Normen geregelten Beziehungen) aus der Sicht der zu entscheidenden Angelegenheit haben.

Beinhalten die Verträge den gleichen Gegenstand, wird die Regel *lex posterior derogat priori* angewandt. Beinhalten die Verträge nicht den gleichen Gegenstand, wird die Regel *lex specialis derogat legi generali* angewandt. Einen besonderen Charakter tragen auch die unifizierten materiellrechtlichen Normen in Beziehung zu den unifizierten Kollisionsnormen, die für die gleichen Fragen oder Beziehungen bestimmt sind. Als Bestandteil der Anwendung der Regel *lex specialis derogat legi generali* ist auch die Lösung eines Konfliktes auf der Basis der Regel der maximalen Wirksamkeit zu betrachten.